

Research Insights
Изследователски проникновения

АДАПТАЦИЯТА НА ЧУЖДЕСТРАННИТЕ СТУДЕНТИ МЕДИЦИ КЪМ НОВА СОЦИОКУЛТУРНА СРЕДА

Ивелина Ангелова
Тракийски университет – Стара Загора

Резюме. В центъра на настоящата статия е въпросът за нивото и вида на адаптацията на чуждестранните студенти медици (учещи в Тракийския университет) към новата социокултурна среда. След интерпретация на данните от изследването се получава следното разпределение според шест скали: адаптивност, конформност, интерактивност, депресия, носталгия и отчуждение. Обръща се внимание на четирите фази на адаптацията на личността към новата социокултурна среда. Отбелязва се, че социокултурната (междукултурна) адаптация е приспособяване на чуждестранните студенти към условията на новата социокултурна среда, т.е. към различни ценности, норми на поведение, традиции и ритуали. Докладът анализира как успехът на адаптацията се определя от утвърдени методи и техники, които помагат за постигане на социална и психологическа интеграция в чуждата култура, без да се губи културното наследство. Съществуват редица основни функции на междукултурната адаптация, които са споменати от автора. Изложени са и съществените фактори, определящи темпото на адаптация.

Ключови думи: адаптация; образование; чуждестранни студенти; социокултурна среда

Информацията, която е представена, е полезна в процеса на обучение на чуждестранните студенти. Използвайки я, може по-ефективно да им се помогне да се адаптират към новата социокултурна среда, да реализират личния си потенциал, да преодолеят трудностите, свързани с промяната на поведенческите стереотипи, да трансформират дейностите, самите себе си и своите нагласи към хората в обкръжението си.

Тестът позволява да се определят нивото и типът на адаптацията на студентите към новата социокултурна среда, и се състои от 96 твърдения (Sonin, 2004). При съвпадение с ключа за всяко твърдение се начислява 1 точка, ако отговорът е „Не“, се дават 0 точки (отговорът „Това не се отнася за мен“ не се взема предвид). За всяка скала точките се сумират и се определя нивото на адаптация:

- **висока стойност** – сумата от точките надвишава 12;
- **средна стойност** – от 6 до 12;
- **ниска стойност** – по-малко от 6 точки.

Освен това преобладаващият тип адаптация се определя от шест възможни варианта: адаптивен, конформен, интерактивен, депресивен, носталгичен и отчужден.

При интерпретацията на данните от проучването се оформя следното разпределение според шестте скали на Л. В. Янковски: адаптивност, конформност, интерактивност, депресия, носталгия и отчуждение.

Таблица 1. I скала – адаптивност
Според нивото

Точки	Брой студенти	%
Ниско <6	3	4,7%
Средно 6 – 12	57	89,0%
Високо >12	4	6,3%
Всичко	64	100,0%

Според резултатите, получени в хода на изследването, се установява, че 89% от респондентите имат средно ниво на адаптация, 6,3% – високо, а 4,7% притежават ниско ниво.

Като цяло, при преобладаващата част от анкетираните студенти процесът на приспособяване към особеностите на новия социокултурен код и инкорпорирането в тялото на културата рецепиент протича относително успешно. Това се проявява чрез демонстрираното от тях позитивно отношение към другите и тяхното приемане, а също така се изразява в лично удовлетворение; чувство за социална и физическа сигурност; чувство за принадлежност към дадено общество и съпричастност към него. За респондентите са характерни: желание за самореализация; висока степен на активност; увереност в отношенията с другите; планиране на бъдещето въз основа на собствените способности и минали преживявания.

Почти 5% от респондентите показват ниско ниво на адаптация и трудно се приспособяват към условията на новата социокултурна среда. Показатели за ниска социална адаптация са желанието на индивида да се премести в друга социална среда (преход към друга образователна институция, слаба академична ефективност, „отпадане“ и др.), различни форми на девиантно поведение (Osipchukova, 2009).

Процесът на адаптация представлява изключително сложно и комплексно явление, затова учените обикновено го разглеждат по-диференцирано, извеждайки няколко основни стадия или етапа в протичането му. Така например,

Л. В. Янковски разделя адаптацията на личността към новата социокултурна среда на следните четири фази.

1. Фаза на първата реакция
2. Фаза на социална апатия
3. Фаза на контраста
4. Фаза на рехабилитация

Първата фаза, срещаща се при най-ранния контакт с чужда култура, се характеризира с намаляване на социалната активност на индивида на фона на психологически дисонанс и деперсонализация. Обикновено трае от една-две до три седмици.

Втората фаза е фазата на социалната апатия. През този период защитният механизъм на един от компонентите на личността – егото, продължава да действа. Даденият етап се изразява в характерните за всички чужденци признаци: нараства автоматизмът при изпълнение на жизнено необходимите функции; излишъкът от нова информация поражда negliжиране на всякакъв вид информация, в тази връзка, чуждестранните студенти често престават да включват телевизора, стават инертни по време на учебните занятия; придобиват усещане за нереалност на случващото се; преобладаващо става желанието започнатият ден да приключи по-бързо; паметта се влошава рязко, за което е отговорен механизмът за регулиране на поведението, а оттам се влошава и социалната адаптация; силно намалява желанието за сексуални контакти.

През първата и втората фаза на адаптация преминават като правило всички студенти в чужда за тях държава, но продължителността на тези фази е индивидуална за всеки. Представителите на страните от Западна Европа, САЩ и Канада обикновено успяват да преминат първата фаза за няколко дни, но за идващите от източноевропейските страни и Африка този период е доста по-продължителен.

Студентите от Западна Европа, САЩ и Канада (отнасящи се към индивидуалистичната култура) в отношенията си с хората от групата спазват емоционална дистанция и не проявяват висока степен на емпатийност; също така за представителите на тези страни обикновено е характерно желанието за конкуренция, превъзходство над останалите хора или общности. Те са мобилни и периодично сменят своята групова принадлежност, тъй като отношенията им често са доста прагматични или повърхностни. Вероятно всички тези културни особености рефлектират и върху по-бързия темп на тяхната адаптация. Колективистичният тип култура (източноевропейските страни и Африка), обратно, се отличава със съвместна дейност и сътрудничество. Тези студенти имат емоционална и затвърдена привързаност към другите и демонстрират „висока степен на взаимна зависимост“ (Dimitrov, 2010).

Доста автори (Bond & Smith, 1996; Triandis & Gelfand, 1998) правят връзка между конформизма и колективизма, а саможертвата в полза на груповата принадлежност оправдават с преклонението пред авторитарните лидери и безусловното изпълнение на диктаторската воля – типична особеност за страните от бив-

шия Източен блок и тяхното социалистическо минало. Тази силна емоционална привързаност към собствената култура и невъзможността за „откъсване“ от нея може да е причина за по-бавната адаптация на студентите от източноевропейските страни и Африка.

Третият етап е контрастът. Всъщност това е продължение на второто ниво, но адаптацията през този период може да продължи или под формата на трайна апатия, или да бъде заменена от агресия. В някои случаи тази фаза отсъства.

По време на въпросния етап на преден план излизат предимно социално-биологични нужди (за храна, сън и почивка), които могат да породят агресия, ако нещо попречи на тяхното удовлетворение. Това е и един от защитните механизми.

Третата фаза се отличава и с нарушаване целостта на взаимоотношенията на индивида с околната среда: често липсва пълноценна комуникация, налице е езиковата бариера. Произходът на агресивността, разбира се, е социален. По това време се появява интензивно търсене на мястото на Аза в непознатата страна. Този етап отсъства или е много кратък за представителите на западноевропейските страни. Останалата част от чужденците, като правило, имат разрушителна агресивност и продължителна апатия.

Четвъртата фаза е рехабилитация. Този период се характеризира с интензивно задоволяване на социалните потребности, социалната активност и съживяването на способностите за творческа дейност, както и с разбирането и приемането на обичаите, традициите и особеностите на новата култура.

Съгласно предложения 4-фазен модел четвъртият етап – на рехабилитация, представлява целта на адаптацията на личността към различна културна среда. И постигането ѝ не е добре да бъде прекалено разтеглено във времето, дори е възможно пропускане на третата фаза. Подобно необходимо ускоряване при задвижването на приспособителните механизми е особено характерно за студентите, избрали да следват в чужбина. Тоест индивидът, в рамките на обучението си във висшето училище извън страната, е необходимо да измине пътя от подготовката към адаптиране до най-успешния вариант на адаптацията – интеграцията в ново общество, понасяйки културния шок, произтичащ от несъответствието на предварително усвоените форми за културно поведение и новите условия на социокултурната среда – в доста ускорен режим. При това промените в личността по време на адаптацията обхващат всички нива на личностната сфера – когнитивна, емоционална, ценностна, поведенческа, и могат да бъдат критерии за адаптивност.

Таблица 2. II скала – конформност
Според нивото

Точки	Брой студенти	%
Ниско <6	7	10,9%

Средно 6 –12	49	76,5%
Високо >12	8	12,5%
Всичко	64	100,0%

По скалата на конформност проличава, че 76,5% от анкетираните студенти имат средно ниво, 12,5% – високо, и 10,9% – ниско.

Високите стойности означават: наличие на желанието на респондентите да поддържат връзки с хора при всякакви условия; ориентация към социално приобщаване; зависимост от групата; нужда от обич и емоционални взаимоотношения с хората; приемане на системата/ценностите и нормите на поведение на дадената среда.

Поведението на студентите се формира под въздействието на очакванията от страна на групата в зависимост от степента на интерес към постигането на целите (таблица 2). Взаимодействието на студента със социалната среда на университета води до установяване на социални отношения. Тези отношения се разглеждат като относително стабилни и независими връзки между личността и социалните групи. В процеса на социалните взаимоотношения индивидите изпълняват своите социални роли, докато самите роли имат съвсем ясни граници. Когато един бивш „ученик“ влезе във висше учебно заведение, той придобива нов статут на „студент“ и е изправен пред задача да поеме нова социална роля. Като цяло, условията и особеностите на живота в университета, нормите и ценностите на университетската среда и социалните отношения са интегрирани в социокултурната среда на университета.

Разбирането на адаптацията на студентите към социокултурната среда на висшето училище се основава на концепцията за него като на процес и резултат от активното изучаване на новата жизнена среда от студентите, в която те са обект и субект на адаптация, а социокултурната среда на университета е тази, към която се адаптират.

Таблица 3. III скала – интерактивност
Според нивото

Точки	Брой студенти	%
Ниско <6	1	1,6%
Средно 6 – 12	57	89,0%
Високо >12	6	9,4%
Всичко	64	100,0%

Според резултатите от скалата за интерактивност се получава следното: 9,4% от анкетираните имат високо ниво на съответното поведенческо качество, тоест приемат дадената среда; активно навлизат в нея; притежават нагласа за разширяване на социалните връзки; за тях са характерни още: чувството за увереност във възможностите; критичност към собственото поведение, готовност за самотрансформация; желанието да се реализират чрез постигане на материална независимост; фокусиране върху сътрудничеството с други; контрол върху собственото поведение, като се вземат предвид социалните норми, ролите и социалните нагласи на приемащото общество; насочеността към определена цел и подчиняване Аза на тази цел. Всичко това е присъщо и за респондентите със средно ниво на интерактивност, които представляват 89,0% от изследваните лица. Съвсем малък брой студенти (1,6%) имат ниско ниво на интерактивност по тази скала (таблица 3). Необходимостта от академична адаптация се актуализира с началото на обучението в университета, когато студентът се сблъсква с нови условия на дейност и непозната социална среда, ефективността на приспособяването към която до голяма степен определя успеха на неговата образователна дейност и по-нататъшното му развитие.

Таблица 4. IV скала – депресия
Според нивото

Точки	Брой студенти	%
Ниско <6	14	21,8%
Средно 6 – 12	44	68,8%
Високо >12	6	9,4%
Всичко	64	100,0%

По скалата за депресия отново средното ниво е най-високо сред студентите – 68,8%, 21,8% имат ниско ниво на депресивност, а 9,4% са с изразено високо ниво (таблица 4).

Тук високите стойности говорят за дисхармония на личността. Целият свят за такъв студент изглежда неприветлив и лишен от смисъл и ценности – това е валидно за 9,4% от респондентите, което на фона на общия брой не е малък процент. Тази обща картина е придружена и от: невъзможност да се реализира нивото на очакванията, свързани със социалната и професионалната позиция; занижена самооценка; безпомощност пред трудностите в живота, съчетана с чувство за безнадеждност; вина за минали събития; съмнение, безпокойство относно социалната идентичност; нереализация на собствените способности, свързани с неприемане на себе си и другите; чувство на потиснатост, празнота и изолация.

Таблица 5. V скала – носталгия
Според нивото

Точки	Брой студенти	%
Ниско <6	11	17,2%
Средно 6 – 12	52	81,2%
Високо >12	1	1,6%
Всичко	64	100,0%

Резултатите, представени в таблица 5, показват, че 81,2% от респондентите имат брой точки, съответстващи на средно ниво на носталгия, 17,2% са с ниско ниво и едва за 1,6% нивото по тази скала е високо.

Високите оценки са показател за загуба на връзката с културата; вътрешно разстройство и объркване в резултат на чувство за откъснатост от традиционните ценности и стандарти и невъзможност за намиране на нови; бездомност, чувство, че човекът не е „на своето място“.

Емоционалното състояние на такива студенти се характеризира с мечтателност, тъга, меланхолия и празнота.

Таблица 6. VI скала – отчуждение
Според нивото

Точки	Брой студенти	%
Ниско <6	9	14,1%
Средно 6 – 12	54	84,3%
Високо >12	1	1,6%
Всичко	64	100,0%

Високи оценки по скалата за отчуждение са получили 84,3% (средно ниво) и 1,6% (високо ниво) от изследваните лица, а това води до заключението, че за тях до голяма степен е присъщо неутвърждаване на нормите, постановките и ценностите на българското общество; неприемане на новия социум; ниска самооценка; несъгласуваност между претенциите и реалните възможности; загриженост за своята идентичност и своя статус; влияние на външния контрол върху общото неприемане на себе си и другите; убеденост, че собствените усилия могат само незначително да се отразят на ситуацията (таблица 6).

За подобен тип личности са отличителни следните особености: неспокойство и тревога по повод неспособността да задоволят своите потребности, паника, безпомощност, нетърпеливост и усещане за изоставеност.

Отчитайки изложените теоретични постановки и практическите резултати от проведеното изследване, може да се направи следното обобщение относно социокултурната адаптация.

Социокултурната (междукултурната) адаптация е приспособяване на адаптацията се към условията на новата социокултурна среда, т.е. към различни ценности, норми на поведение, традиции и ритуали.

Успехът на адаптацията се определя от добре изградени методи и техники, които спомагат за постигане на социална и психологическа интеграция в чуждата култура, без да се губят родните културни ценности. Съществуват редица важни функции на междукултурната адаптация:

- праксеологична – предполага творческата трансформация на адаптацията се спрямо средата по време на тяхното взаимодействие;

- комуникативна – комуникация, обмен на информация в обществата;

- аксиологична – ценностна ориентация;

- регулаторна – социокултурната адаптация може действително да доведе до развитието на нови културни атрибути, нови социални роли и поведенчески репертоар;

- психокорекционна – преодоляване на психологическия дискомфорт в новата среда, постигане на положително психоемоционално състояние на адаптация;

- социално-перцептивна функция – формиране на образи за възприемане на чуждото обкръжение и за самоопределяне в другата култура;

- социална мобилност – осигуряване на една или друга мярка за придвижване на адаптиращите се в системата на социалната стратификация, постигане на определен социален статус в новата среда.

Основни фактори, които упражняват най-съществено влияние върху протичане на социокултурната адаптация:

- информираност на студентите, т.е. количеството информация за новата страна, нейната култура, достъпност, полезност и съответствие с целта на миграцията;

- социални навици – развитие у чужденците на навици за възприемане и изграждане на взаимоотношенията им с околните;

- „културна дистанция“ (визира отдалеченост или близост на културите) – и включва обща характеристика на новата култура, начина на живот: например особености на храната, облеклото, жилищата, икономиката, транспортната система и др. (съпоставени с особеностите на родната култура при отчитане степента на различието им).

Фактори, определящи темпото на адаптация:

- тип култура (традиционна или иновативна). Носителите на традиционните култури бавно се адаптират към новата среда или имат стремежи към вътрешно

самозатваряне в лоното на родната култура, водещо до максимално ограничаване на контакти и връзки с културата рецепиент и социално капсуловане. При това подобно самозатваряне е съчетано с очевидно превъзнасяне на родната култура, възприемането ѝ като по-висша спрямо приемащата (например представителите на ислямските страни в Европа);

– естество на пребиваване (концентрично или дифузно). В условия на концентрично пребиваване в диаспора (каквото е случаят с нашите респонденти) темпът на адаптация е по-бавен, тъй като е възможно придържане към бившите езикови и културни традиции.

Процесът на вторична социализация на чуждестранните студенти медици, свързан с получаване на висше професионално образование, е съпроводен от необходимостта да се решат няколко проблема, с които не се сблъскват българските студенти. Те са предимно от лингвистичен и психологически характер. В същото време, младите хора усвояват нормите на университетския живот, особеностите на българската образователна система и българската култура. В хода на такъв сложен социално-личностен процес, неразривно свързан с формиране на личността на бъдещия специалист медик чрез професионализация и изграждане на професионалното съзнание, разнообразните феномени, вплетени в структурите на всекидневния опит, се превръщат в единен обект на адаптацията. Като общи показатели за адаптивността на чуждестранните студенти към образователната среда могат да се приемат адекватното изпълнение на съответната социална роля като израз на ефективна академична адаптация и професионална социализация, която възниква в резултат на проекцията на социално-личностния статус на индивида и себеосъзнаването му в качеството на субект на професионална дейност в процеса на социализация и цялостното му удовлетворение от академичния живот и живота в страната.

Адаптацията на чуждестранните студенти към социалното пространство на българския университет, в който се обучават, обикновено протича успешно. Обмяната на информация между адаптиращия се и околната среда се изгражда на базата на позитивни адаптивни нагласи, в ситуации на усвояване на нови видове образователни дейности и контакти с преподаватели. Известни затруднения са свързани с езиковата бариера и националните културни различия. Постигането на съответното информационно взаимодействие между адаптиращия се и социалното обкръжение често пъти е затруднено от недостатъчно функционална, съзвучна на нуждите и потребностите на чуждестранните студенти академична среда.

В процеса на адаптация на чуждестранните студенти следва да се прилагат инструментални и устойчиви стратегии за адаптация, които включват установяването на тесни контакти с приемащата култура. Като цяло, процесът на адаптация е линеен: самооценката на адаптивността към учебния процес нараства в зависимост от годината на обучение.

В заключение могат да се направят следните изводи от изследването.

1. Социокултурната адаптация се разглежда като форма на взаимодействие на субекта със структурите на ежедневието (включително академичния живот). Значимостта на социокултурната адаптация е изключително голяма, тъй като промените, които настъпват под нейното влияние, могат да имат продължителен характер, те трансформират обикновения свят на индивида, превръщат се в движеща сила на неговата професионализация.

2. Социокултурната адаптация на чуждестранните студенти към особеностите на академичния живот и българското ежедневие има приложен и в известен смисъл императивен характер. Това е необходима предпоставка за включването им в учебния процес и не е съпроводено с вътрешно духовно единство с българската култура.

ЛИТЕРАТУРА

Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation and Adaptation. *Applied psychology: an international review*, 5 – 68.

Bond, R. & Smith, P. B. (1996). Culture and conformity: A meta-analysis of studies using Asch's line judgment task. *Psychological Bulletin*, 111 – 137.

Димитров, И. (2010). *Етнокултурна среда и психосоциално развитие*. София: Св. Климент Охридски.

Осипчукова, Е. (2009). *Организационно-педагогические условия адаптации студентов к образовательному процессу технического вуза*. Екатеринбург.

Сонин, В. (2004). Психодиагностическое познание профессиональной деятельности: для студентов, школьных психологов, учителей-предметников, классных руководителей. *Речь*, 206 – 211.

Triandis, H. C. & Gelfand, M. (1998). Converging measurement of horizontal and vertical individualism and collectivism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 118 – 128.

REFERENCES

Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation and Adaptation. *Applied psychology: an international review*, 5 – 68.

Bond, R. & Smith, P. B. (1996). Culture and conformity: A meta-analysis of studies using Asch's line judgment task. *Psychological Bulletin*, 111 – 137.

Dimitrov, I. (2010). *Etnokulturna sreda i psihosotsialno razvitie*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski.

Osipchukova, E. (2009). *Organizatsionno-pedagogicheskie uslovia adaptatsii studentov k obrazovatelynomu protsessu tehnikeskogo vuza*. Ekaterinburg.

- Sonin V. (2004). Psihodiagnosticheskoe poznanie professionalnoy deyatelnosti: dlya studentov, shkolnykh psihologov, uchiteley-predmetnikov, klassnykh rukovoditeley. *Rechy*, 206 – 211.
- Triandis, H. C. & Gelfand, M. (1998). Converging measurement of horizontal and vertical individualism and collectivism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 118 – 128.

ADAPTATION OF FOREIGN MEDICAL STUDENTS IN A NEW SOCIOCULTURAL ENVIRONMENT

Abstract. The focus of this report is on the level and the type of adaptation of foreign medical students (studying at Trakia University) to the new sociocultural environment. The study data is interpreted, and the following distribution is obtained according to six scales: adaptability, conformation, interactivity, depression, nostalgia and alienation. Attention is paid to the four phases of the personality adaptation to the new sociocultural environment. The paper considers that the sociocultural (intercultural) adaptation is an adaptation of the foreign students to the conditions of the new sociocultural environment, i.e. to different values, norms of behavior, traditions and rituals. The paper analyzes how the success of adaptation is determined by well-established methods and techniques that help to achieve social and psychological integration in the foreign culture without losing the cultural heritage. There are a number of essential functions of intercultural adaptation which are mentioned by the author. The paper also sets out very important factors determining the pace of adaptation.

Keywords: adaptation; education; foreign students; sociocultural environment

✉ **Ms. Ivelina Angelova, PhD Student**

ORCID ID: 0000-0002-4794-5242

Department of Medical Psychology and Foreign Languages

Faculty of Medicine

Trakia University – Stara Zagora

Stara Zagora, Bulgaria

E-mail: ivon@gyuvetch.bg